

DANIŞMANLIK KURUMUNUN ÇALIŞMAMASININ 5 NEDENİ

Cumhur KILINÇER

Danışmanlık, bugün bilimsel yayıncılığın kalbinde yer alan ve ortaya konan yayıncılık kalitesini doğrudan etkileyen bir kurumdur. Gerekliliği ve önemi konusunda üzerinde kimsenin kuşkusu olmayan danışmanlık kurumu, kanaatime göre bugün dünya çapında yanlış işleyen, daha doğrusu işlemeyen bir mekanizmadır. Elbette ki bir değerlendirme süreci olmaksızın yapılan yayıncılığı savunmuyorum. Ancak aşağıda açıklamaya çalıştığım üzere, danışmanlığın günümüzdeki durumu yapısı ve ortaya koyduğu üretim göz önüne alındığında bu kurumun yazıların değerlendirme sürecini yürütmekte ne kadar zayıf, hataya açık ve sonuçta işlemeyen bir kurum olduğunu ortaya koyacağım. Bunu yaparken ortaya koyacağım tablonun ideal bir dünyadaki ideal bir dergiyi değil, hepimizin içinde yaşadığı gerçek dünyadaki gerçek bir dergiyi yansıttığını göz önüne alınmasını isterim. Sayacağım bu kısıtlıklar ve ortaya çıkan hataların, doğru bir danışmanlık sistemin kurulmasında yardımcı olacak düşünceler olarak algılanması doğru olur.

Yazıların değerlendirilme süreci bir yazarın çalışmasını yayınlanması umuduyla bir bilimsel dergiye göndermesiyle başlar, dergi editörünün bu çalışmaya hakem atadığı branştan uzmanların (danışmanların) değerlendirmesiyle devam eder ve bu değerlendirmeyle elde edilen verilerin ışığında yazının söz konusu dergide yayınlanmaya değer olup olmadığı kararıyla sona erer. Basit görünen, fakat aslında bir çok bileşenden oluşan bu kompleks mekanizmanın işlemesi, ancak aşağıda sayacağım önkoşulların sağlanması ve tüm adımların doğru şekilde atılmasıyla mümkündür. Bir başka deyişle, danışmanların değerlendirmesi ve sonuçta oluşturulan karar bir üründür ve bu ürün üretim basamaklarının kalitesine bağlıdır. Kanaatim odur ki, değerlendirme sürecinin bir basamağında yapılan yanlışların kümülatif etkisiyle sonuçta elde ettiğimiz ürün idealden epey uzaktadır. Bu basamakların ne olduğunu ve her bir basamağın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için gerekli şartları aşağıda sıralamaya çalıştım.

1. **“Yazı yazmaktaki amaç” sorunu:** Bilimsel bir değerlendirmenin hammaddesi gönderilen yazıdır ve bu hammadde iyi olmadan ortaya konulan ürünün iyi olması mümkün değildir. İdeal bir dünyada yazar, kendisinde merak uyandırmış bir konuda kafasında oluşmuş bir soruyu yanıtlamak için bilimsel araştırmalarda bulunur, bazı orijinal sonuçlara ulaşır ve bu sonuçların sadece kendisinde kalmaması, herkesin yararlanması amacıyla insanlık için ve bilim adına bunları yazma ve bir dergiye gönderme zahmetine girer. Burada hammadde (yani çalışma konusu ve ortaya konan yazı) şüphesiz ki kalitelidir, en azından iyi niyetlidir. Eğer fikir konusunda aday hataya düşmüş ya da çalışma sırasında yöntemsel hatalar yapmışsa ve değerlendirme sonucunda bu hatalar ortaya çıkmışsa yazar bu geribeslemeden memnun olur ve yararlanır. Çalışmasını ya düzeltir ya da geri çeker. Bu senaryoda değerlendirme sonucu ne olursa olsun herkes için zenginleştirici bir deneyim yaşanmış olur.

Doç. Dr. Cumhur KILINÇER, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroşirürji Anabilim Dalı, EDİRNE
e-posta: ckilincer@yahoo.com

Gerçek dünyada ise yazarın bir dergiye yazı gönderirken amacı çok nadiren yukardaki gibidir. Maalesef bir çok durumda da tam karşı uçtadır. Bu karşı uçtaki senaryoda yazarın bir dergiye yazı göndermedeki başlıca motif, akademik ilerleme sağlama amacıyla yayın sahibi olma isteğidir. Bu istek bazen o kadar güçlü ve zorlayıcı olur ki geri kalan önemini kaybeder. Bazen önemini kaybeden şeylerin arasında etik de girer. Yazar dergiyi ve danışmanı kandırmak için çeşitli eylemlere girişir. Bunlar aşırma (plagiarism) veya masaüstü yayıncılık denilen uydurma veriyle yazı yazma gibi ağır etik ihlaller olduğu gibi danışmanı kandırmaya yönelik teknik hileler olabilir. Belki bunlardan en masum görüneni “doldurma”dır. Burada yazar, yazıda olmayan içeriği var gibi göstermek ve zenginleştirmek için, yazıyı genel geçer bilgiyle, çalışmanın verileriyle direkt ilgisi olmayan, hatta ilgisiz içerikle doldurur. Churchill’in deyişiyle “yazının uzunluğunun okunma riskini azalttığını” düşünür. Aşağıdaki maddelerde açıklandığı gibi, zaten zaman sıkıntısı içinde bulunan, konuya tam hakim olmayan ve bazen de bu işi bir angarya olarak gören danışman, mevcut laf kalabalığı içinde boğulur, yazının gerçek zayıflığını bulamaz ve bir şeylerin yanlış olduğunu sezse de yazıyı reddedemez. Bir revizyon ister, yazar istenen bu revizyonu iyi kötü yapar ve yazı kabul edilir. Kanaatimce bu senaryo sık olarak yaşanmaktadır.

2. “Danışman yeterliliği” sorunu: Yazının dergiye gönderilmesini takiben editör konuyla ilgili bir uzmanı yazıya hakem (danışman) olarak atar. İdeal durumda bu hakem konusuna son derece hakimdir, kısa bir araştırmayla yazının içeriğine ve sonuçların değerine dair gerçekleri ortaya çıkarır. Gerçek dünyada ise danışman nadiren bu özelliklere sahiptir. Sıklıkla danışman, gönderilen yazının konusuna tam olarak hakim değildir. Çünkü inanılmaz boyutta artan bilgi kişileri branşlaşmaya, daha sonra bu branşın altında alt branşlaşmaya itmiştir. Her yazı da bu alt branşın altındaki spesifik bir konuya eğilmiş, odaklanmış bir çalışmadır. Yazının bu odaklanmayı gerçekleştirmiş kişiye, konunun tam uzmanına ulaştırılarak ona danışmanlık yaptırılması idealdir. Fakat bu kişiye her derginin her yazıda ulaşması ve danışmanlık yaptırabilmesi olası değildir. Sonuçta yazıyı gönderen yazarın, yazının içeriği konusunda değerlendirmeyi yapan danışmandan daha bilgili olması durumu sıkça ratlanan bir durum olur. Bu gibi bir senaryoda, yazarın yazıdaki zayıflıkları gizlemesi ve danışmanı bir yerde yanlış yönlendirmesi olasılığı yüksektir. Ayrıca, yazının eğildiği temel sorunun, yani hipotezin daha önce yanıtlanmış, klinikçe önemsiz ve hatta anlamsız bir soru olması bile mümkündür ve yetersiz bir danışman bu noktayı gözden kaçırabilir.

Bu durum bize bilgi çağının bir armağanıdır ve kaçınılamaz. Bilgi düzeyi itibarıyla yeterli olmayan bir danışman, bu sorunu ancak yoğun bir okuma ve konuya kafa yorma süreciyle aşabildiği takdirde gerçek ve yeterli bir hakemlik yapabilir. Bu ise, aşağıdaki maddede sunulduğu gibi, genellikle epey zordur.

3. “Zaman ve adanmışlık” sorunu: İdeal bir dünyada danışmanlık, bu işe görevlendirilmiş bir akademisyenin önemli işleri arasındadır ve her önemli iş gibi tamamlanması için yeterli zaman bu işe ayrılmıştır. Çünkü profesyonelliğin bir gereği olarak her görev, tamamlanması için yeterli kaynaklar oluşturulduktan sonra verilir ya da kabul edilir. Bu görev yapılırken de danışman bu işi asli görevi algılar ve tamamlayıncaya değin bir adanmışlık gösterir. Gerçek dünyada ise danışmanlık kişinin gönüllü olarak

talip olduğu ya da rica üzerine kabul edilmiş bir görevdir ve kişinin iyi tanımlanmış asıl görevleri yanında ikincil bir iş olarak kalır. Sıklıkla danışmanlık görevi, günlük pratiğin içinde ve meşgul bir zamanda, adeta serseri bir kurşun gibi gelir ve kendisinden önce kişinin içinde bulunduğu görevler silsilesi, son tarihler (deadline'lar) ve ajandayı hiçe sayarak belli bir zaman, emek ve adanmışlık isteyerek belli bir zamanda tamamlanmak üzere kendini dayatır. Gerekli bu zaman, emek ve enerji düzeyi nadiren bol miktarda bulunduğundan danışmanlık görevi kendi son tarihine doğru sürekli ötelenir. Bu öteleme sürdürülemez bir hal aldığına (bazen verilmiş son tarih de ciddi şekilde aşıldığında) danışman gecikmenin basıncı altında okuma değerlendirme ve kararını verme durumunda kalır. Doğaldır ki bu böyle bir sürecin sonunda elde edilen ürün de idealden pek uzak kalır. Bu öteleme eğilimin nedeni danışmanlık görevinin kurumsallaşmamış yapısı ve yapılmadığında ne bir bedeli yapılmadığında da cezasının olmamasında yatar, ki bu faktörler aşağıdaki maddelerde işlenmektedir.

4. “Bedel” sorunu: Dünyada bedeli olmayan bir şey yoktur. Karşılığında bir şey edinmeden yapılan işler kerhen yapılır ve angarya sınıfına girer (*Angarya: Ücret ödenmeksizin zoraki yapılan iş*). Bu bedel tabii ki bazı durumlarda maddi değildir. Danışmanlıktan alınan manevi tatmin ve bu görevi yapmaktaki onur da bir bedel sayılır. Ama bu manevi tatminin değeri yaş ve kıdem arttıkça kişilerin gözünde azalır, çünkü dünyanın bu şekilde dönmediği aşikar olur. Bir insanın hayattaki tek gerçek varlığı ve sermayesi sağlıklı olarak geçirdiği zamandır. Danışmanlık bu sermayeden karşılıksız olarak yer ve kişinin bu çok değerli ve satınalınamaz/yerine konulamaz varlığını tüketir. Bunun da gerçek dünyada bir karşılığı, ödenecek bir bedeli olması gerekir. Olmadığında, danışmanlık görevi ikincil bir görev, bir hobi durumunda indirgenir ve ona göre yapılır. Sonuçta elde edilen ürün de ona göre olur. Bu durum gerçek dünyanın ve insan psikolojisinin normal bir sonucudur. Özetle, bedelini ödemediğiniz bir iş, size nasıl teslim edilirse o şekilde kabul edersiniz. Bu da aşağıdaki maddede açıklanan danışmanlık kurumunun gerçekte “kurumsallaşmamış” olması nedeniyledir.

5. “Kurumsallaşma” sorunu: Danışmanlık görevinin gerektirdiği özellikler ve bu işi yaparken uygulanacak standartlar pek az bellidir. Bir dergi danışmana bir yazı yolladığında nadiren bu standartlar konusunda yazarı hakkında bilgilendirir. Sıklıkla yapılan, checklist şeklinde bir form göndermek ve danışmanlık işinin deadline'ını bildirmektir. Danışmanlık yaparken uyulması gereken standartlar, kullanılacak kaynaklar, danışmanın yetki ve görevlerinin sınırı gibi konular açıkta kalmıştır. Öyle ki, danışmanın “Bu yazı dergide yayınlanmaya uygun değildir” gibi bir rapor göndermesi sıkça rastlanabilen bir olaydır. Bu örnekte, danışmanın görevinin yazıyı her yönüyle değerlendirmesi, sorunlu konulara açıklık getirmesi ve yazıyı zayıf ve kuvvetli yönleriyle değerlendirerek son kararı (kabul ya da red) verecek olan editöre yol göstermesi olduğunu bilmediği açıktır. Bilemez, çünkü bu kendisine deklare edilmemiş olabilir. Bu örnek danışmanlığın ne kadar amatör bir ruhla ve yetki-görev ayrıntıları verilemeksizin yapılabildiğini gösterir. Kurumsallaşmış danışmanlık görevi, bir gizlilik (confidentiality) anlaşmasını kesin yetki-görev tanımlamasını ve uyulacak standartların belli olmasını gerektirir. Dünya böyle çalışırken danışmanlık görevinin bu kadar hafife alınması, üretilecek ürünün kalitesinden fazla bir şey beklenmediği bir durumda geçerli olabilir ki sonuçta üretilen ürünün kalitesi (danışmanlık kurumunun raporları) bu savı haklı çıkartacak şekilde yetersizdir.

Bu yazıda danışmanlık kurumunun verimli olamamasının ve bilimsel yayıncılığın aslında kalbinde yer alan “peer-review” sürecinin neden amatörce ve yetersiz bir şekilde yürütüldüğünü açıklayan

nedenleri 5 maddede özetlemeye çalıştım: *“Yazı yazmaktaki amaç”, “Danışman yeterliliği”, “Zaman ve adanmışlık”, “Bedel” ve “Kurumsallaşma”* sorunları. Bazı noktaları anlaşılabilmeyi arttırmak adına karikatürize etsem de, özünde tüm bu eleştirilerin doğru olduğuna inanıyorum. Sonuçta, her bir maddedeki eksiklik ve idealden sapış, yani *“yayın olsun diye yazılmış bir yazının yetersiz, zaman sıkışıklığı içinde bulunan, bu görevi angarya gibi gören, karşılığında bedel alamayan ve kurumsallaşmamış bir görev olduğu için nasıl yapılacağını da tam bilmeyen bir danışman tarafından değerlendirilmesi”* gibi bir felaket de ortaya çıkabilir, ya da bazı kalemlerin daha az sorun olduğu bir senaryoda biraz daha iyi bir sonuç da çıkabilir. Ama tüm basamaklar ideal şekilde gerçekleştirilmediği takdirde asla olması gerektiği bir iş ortaya çıkmaz, ki günümüzdeki durumumuz budur.

Sayılan her bir madde içinde çözümlerini de barındırmaktadır. Kısaca saymak gerekirse, danışmanı konunun gerçek uzmanından seçmek, danışmana değerlendirme süreci için yeterli zaman ve kaynak ayırmak, bunu takiben danışmanlık işinin bedelini kendisine ödemek ve danışmanlık kurumunu amatör bir ruhla yapılan bir iş olmaktan çıkarıp gerçekten kurumsallaşmış bir hale getirmek gereklidir. Bunların tümü sağlanmadığı sürece danışmanlık kurumunu çalışmayan bir kurum olarak nitelenecek doğru olacaktır.